

Mineritul tradițional al sării – o ocupație demult dispărută?

Cuvinte cheie: Transilvania, Dumitra, sare gemă, exploatare, secolul XXI

Key words: Transylvania, Dumitra, rock salt, exploitation, XXIst century

Abstract

If many of us were thinking that this occupation of salt mining disappeared a long time ago, that it was practiced in a controlled environment with well established techniques, now we bring proof that it existed and continued existing in a traditional pre-industrial environment, uncontrolled and freely.

This study presents a small surface salt mine, found at Dumitra, in Bistrița-Năsăud County. We needed to take some measurements at the brine well found in this commune, in 2007, when we found this mine, at a distance of about 25 metres from the well. We were amazed to find a man that was mining for salt in a deep cavity. The rock salt could be seen both on the sides of the pit as well as on its bottom.

This finding is very important to us, since it revealed a salt mining technique that we didn't know so far, carried out with simple and quite common tools. If we transpose this technique into the past, adapt to the realities of those times, it can offer us important clues regarding the salt mining techniques, ways and tools used by our ancestors.

Din literatura de specialitate care tratează exploatarea surselor de sare în sud-estul Transilvaniei (foarte puțină și nu foarte detaliată) dar și din cercetările de teren pe care le-am efectuat în ultimii 4 ani, cu precădere din interviurile realizate, am desprins anumite concluzii cu privire la exploatarea tradițională a sării geme. Una dintre acestea ar fi faptul că mineritul tradițional al sării ar fi o ocupație demult dispărută, care nu se mai practică în zilele noastre. Cele mai noi cercetări de teren vin însă să contrazică această afirmație.

Localitatea Dumitra, reședință a comunei al cărei nume îl poartă, este situată în partea centrală a județului Bistrița-Năsăud, la 13 km distanță de municipiul Bistrița și la 12 km distanță de Năsăud, pe DN 17C.

Comuna Dumitra face parte din zona Dealurilor Bistriței, care se întind în partea de vest a Munților Bîrgăului, în Depresiunea Tăure – Dumitra, depresiune intracolinară de eroziune, sculptată pe seama brâului de formațiuni tortoriene moi, cu argile friabile, formațiuni de sare, care deseori se găsesc la zi.

Satul, de origine săsească, de tip medieval, este atestat documentar din anul 1317, sub denumirea de Villa Demetri, după numele conducătorului coloniștilor germani, Metter Demeter. În documentele vremii apare și sub alte denumiri, printre care în limba română Dumitrea mare, Dumitrea, în dialectul săsesc Mättersdraf, Mättesdref, în germană Mettersdorf, Mettersdorf bei Bistritz, în maghiară Nagydemeter.

Prezența resurselor naturale de sare pe teritoriul comunei și al satului Dumitra este atestată atât de hidronime (Pârâul Slatinii) cât și de "aparitia la suprafață a formațiunilor salifere badeniene ... ivirile de sare masivă, argile sărate și ape sărate de pe malul drept al pârâului Slatinii"¹.

În partea nord-estică a satului se găsește o fântână de apă sărată, protejată de o construcție monocelulară din lemn, care respectă planul vechilor construcții tradiționale. Aceasta este o construcție mai recentă, casa veche a fântânii fiind distrusă de un incendiu.

Casa fântânii este dreptunghiulară în plan, cu latura mare lungă de circa 300 cm, și cu latura scurtă la fațadă, lungă de 255 cm. Înălțimea casei, de la temelie până la acoperiș, este de 188 cm. Temelia construcției este formată din bârne groase de lemn, dispuse transversal, așezate la capătul din față al construcției pe o aglomerare de bolovani, care au rolul de a stabili construcția, de a o păstra în poziție orizontală, și de a opri alunecările de teren, care au loc frecvent în zonă, fiind vizibile în imediata apropiere a fântânii.

La realizarea construcției meșterii au folosit tehnica *blockbau*, pereții casei fiind formați din cununi de bârne orizontale, încheiate la capete „nemțește”. Acoperișul construcției este în 2 ape, fiind învelit cu câte 4 rânduri de șită pe fiecare apă.

Fântâna cu apă sărată este pătrată în plan, la suprafață, având latura de circa 150 cm. Micile diferențe dintre laturile sale se datorea-

ză eroziunii provocate de trecerea timpului, de utilizarea frecventă a fântânii și de concentrația mare de sare din apă. Adâncimea sa exactă nu se cunoaște, dar se presupune că este de peste 150 cm.

Coordonatele GPS ale fântânii de apă sărată: A = 331 m; E = 19 m; N = 47°13,683'; E = 24°28,391' (Pl. 1).

Din interviurile realizate în anul 2005 de colegii dr. Dorinel Ichim și Marius Domboși, am aflat, de la doamna Budelecan Maria, că în vecinătatea fântânii a existat o „mină” de sare, pe care localnicii o exploatau „... cu târnăcopul ... cum merg la mina de ciatră, ce știu eu, ciocane, cu icuri de fier”² pentru a o da la animale, și nu cu scop comercial, având în vedere faptul că „... aicea-s vreo șapte stâne. Păi trebe sare, vedeți dumneavoastră”³. Tot de la dânsa am aflat și că bucățile de sare se puneau într-un stativ numit *grivală*, de forma unui clește, iar doi ani mai târziu doamna Bude Aurelia ne-a confirmat folosirea acestui stativ atât la stână și în gospodărie, cât și la pădure, punându-se în el drob de sare pentru oi, vaci și pentru animalele sălbatice.

Întorcându-ne în anul 2007 la Dumitra, pentru a efectua o serie de măsurători la fântâna cu apă sărată, am fost martorii unei exploatări de sare gemă, realizată cu unelte simple, cu o tehnică simplă dar foarte dificilă, după cum se vede și pe înregistrările pe care le-am efectuat la fața locului.

Cu circa 25 de metri înainte de a ajunge la fântâna cu apă sărată, pe partea stângă a drumului, atenția ne-a fost atrasă de o movilă considerabilă de pământ care prezenta urme de eflorescențe saline. După ce ne-am efectuat măsurătorile la fântâna cu apă sărată ne-am întors la această movilă de pământ și am oprit să o fotografiem. Pe măsură ce ne apropiam se puteau observa mici bucăți de sare gemă, parcă desprinse dintr-o rocă mai mare. Pe marginea movilei stăteau o femeie și un copil, iar în spatele movilei se deschidea o groapă cu marginile abrupte, adâncă de circa 2 metri, pe fundul și pe lateralele căreia se putea observa roca de sare gemă. Nu mică ne-a fost mirarea când pe fundul gropii am observat un bărbat care lovea de zor și cu mare forță în roca de sare pentru a desprinde o bucată din peretele cavității (Pl. 2).

Fiind întâmpinați cu reticență la început, am reușit să obținem câteva informații relevante cu privire la exploatarea tradițională de

sare gemă din localitate de la dl. Neamțiu Petre (Anexa 1) și de la d-na Bude Aurelia.

Pentru a desprinde bucăți de sare gemă din roca de sare, mai exact chiar de pe fundul gropii, se sapă niște șanturi, late de circa 5–10 cm, care delimitează bucata ce urmează a fi desprinsă. Aceste șanturi se realizează cu ajutorul securii (Pl. 3). Adâncimea șanțurilor este adâncimea maximă până la care se poate ajunge cu securea (Pl. 4). Colegul nostru a încercat și el să facă acest lucru, să vadă cât este de dificil să sapi în sare în acest fel. Nu este o muncă care să merite banii, dar când nu ai de ales ... (Pl. 5/1-2). Pentru a desprinde bucățile de sare din rocă se poziționează în aceste șanturi, la baza bucății ce urmează a fi extrase, un ic metalic – pană metalică. Icurile sunt de dimensiuni și grosimi diferite, în funcție de adâncimea șanțului. Icul se așează într-o poziție ușor oblică și se stabilizează cu ajutorul unui amestec de noroi umed și grunzi de sare, după care se lovește cu pu-tere cu un baros greu de circa 15 kg. Astfel se înconjoară bucata de sare ce urmează a fi desprinsă din stratul compact de sare gemă (Pl. 5/3-6).

Icul mai lung mai are și o altă utilitate. Odată crăpată roca de sare, cu ajutorul icului acesta se desprind bucățile din ea (Pl. 7). Domnul Neamțiu își utilizează toată forța pentru a desprinde bucățile de sare, care sunt de forme și dimensiuni diferite (Pl. 8). Acest detaliu nu îl deranjează pe dl. N. Petre. Nu le vinde nici după mărime, nici după greutate, ci la bucată, mânat de sărăcia familiei sale. Mai ales că în ultima vreme și cererea a scăzut, nu mai sunt atâtea animale ca pe vremuri și nici atâtea stâne în jur. Această ocupație asigură însă necesarul de pâine întregii familii.

Munca îi este mult îngreunată și de condițiile meteo. După o ploaie tot pământul de pe marginile gropii alunecă și se strânge pe fundul acesteia, acoperind la loc roca de sare. Astfel toată familia, cu mic, cu mare, este nevoită să dea o mână de ajutor pentru a îndepărta nămolul și apa după fiecare ploaie, lucru deloc ușor, groapa fiind abruptă, unelte grele și noroiul foarte mare. Și chiar dacă o consideră a fi „o muncă în zadar” continuă să o facă, neavând de ales.

Domnul Neamțiu nu are o ocupație bine definită, astăzi însă e „ocnaș”, muncă pe care alți oameni nu se încumetă să o facă „...Nu mai vin că e o muncă foarte grea ...ce să faci ... muncă de ocnaș ...”, dar oricât de grea ar

fi, dânsul este trist căci și de la această muncă e deseori oprit de către autoritățile locale... „sunt mulțumit până la o bună zi, că de la o bună zi vine și ne scoate Acuma vine apa, vedeți acolo, aici, imediat se pornește pământul, trei să-l dăm cu lopețile, cu mâna ... ce să faci ... muncă de ocnaș ... ne oprește și de la asta”.

Dacă mulți dintre noi credeau că această ocupație a dispărut cu desăvârșire și că a fost practică în mod controlat, cu tehnici bine stabilite, iată că există dovezi ale existenței și continuității sale într-un mediu tradițional, necontrolat, preindustrial. Această desco-

perire este extrem de valoroasă pentru noi, datorită faptului că dezvăluie o tehnică de exploatare a sării geme necunoscută de noi până acum, realizată cu unelte obișnuite, care transpusă în trecut, adaptată la realitățile vremurilor acelea, poate să ne ofere indicii prețioase legate de tehnicile, modalitățile și uneltele folosite de înaintașii noștri.

În anexa 1 redăm conținutul interviului, prelucrat și completat pe alocuri, cu notele de rigoare. Interviu a fost realizat la fața locului în data de 20 aprilie 2007, de Andrea (Chiricescu) Deák și Marius Domboși cu dl. Neamțiu Petre (Pl. 9).

Andrea (Chiricescu) Deák

Anexa 1 - Interviu

NEAMȚIU PETRE, n. 1964

Î: Ce faceți dvs. acolo?

R: Îmi câștig existența. Tăiem cu toporul la sare

Î: Și la ce folosiți sarea asta?

R: La animale!

Î: Și o faceți calupuri, așa, o faceți bucăți?

R: Da, uite așa [n.n. ne arată un drob de sare de formă neregulată] numa că acuma nu am toate sculele la mine. Am niște pene, așa, după ce e tăiat calupul din secure, băgăm penele și apoi dăm la baros până iese [n.n. calupul]

Î: Asta e sare pentru animale?

R: Da, da este și comestibilă, adică e

Î: Nu mi se pare așa albă

R: Este, da după ce ai scos un rând de deasupra, da pământul ăsta vine și curge apa ... lucrez mai mult la pământ ... este după rândul ăsta, da mai trebuie tăiat aici ca să se termine partea asta

Î: Văd că este și apă acolo

R: Este, că se scurge din pământ [n.n. ne arată după care bucăți se găsește sare „albă, albă, ca făina de grâu”]

Î: Și cum faceți dvs., cu ce o scoateți pe asta, văd că tăiați cu toporul

R: Numai cu toporul, cu secure

Î: Are un oțel mai special?

R: Da

Î: Și după ce tăiați cu toporul?

R: Băgăm iar din astea ... i se spune ic ... dintr-un oțel foarte dur

Î: Înainte se foloseau icuri din lemn?

R: Din lemn la sare nu se poate, e o muncă foarte brutală așa, e foarte greu. Pe ăsta îl băgăm aici [n.n. ne arată unde se bagă icul] și cu un baros de 20 de kile, până îl fixăm aici, când prinde

Î: De cât timp săpați la sare?

R: De 2 săptămâni

Î: De câți ani?

R: Anu sunt așa ... când ieșeau oile la deal, stânila, vinea sapa cu excavatorul, cu buldozerul ăla ... atuncea programam na bun ... o muncă foarte grea ... nu mai este unde să mă externalizez

Î: Acum ce faceți, tăiați asta și ce faceți cu ea?

R: Acuma o tăiem și așteptăm până vine unu [n.n. vreun cioban pentru sare, de dus la oi]

Î: Și cât luați pe un bulgăre de sare?

R: 50 – 60 de mii [n.n. lei vechi]

Î: Și lucrați destul ca să îl scoateți

R: Ați văzut cum s-a surpat pământul aicea ... ăsta dacă plouă tot vine și apoi lucră la pământ mai mult ca la orișice ... și apoi vine și primarul și te oprește că nu-i voie ... ca să nu mai facem noi cum putem ca să avem de-o pită ... ne e foarte greu, foarte greu că nu vin ăștia din comună, ăștia că nu-s oile, da până atunci pauză [n.n. oile sunt duse acum la stână]

Î: Aici e zăcămint în jos, nu?

R: Cred că e, nu am mers mai jos că nici eu nu m-am apucat de mult ... necazul și

sărăcia ... aia m-a împins și pe mine. Am primit o bere de la cineva [n.n. ne arată sticla de bere înainte de a lua o gură] ... e o muncă foarte brutală ... foarte grea ... păi la secure uitați-vă [n.n. ne arată cât de greu este să spargi sarea cu securea] atâta sare ... asta o adunăm

Î: Asta mărunță?

R: Da

Î: Și ce faceți cu ea?

R: O pun oamenii pe fân, la animale

Î: Dar nu folosesc și slatină pe fân?

R: Pe fân nu, că înmoaie fânul ... care au lucerne, trifoaie din astea cu fânare și aruncă așa [n.n. dă un strat, cum se aruncă]

Î: De ce aruncă așa?

R: Pentru că nu îl înmoaie și nu mucegăiește, și îl mănă animalele mai bine. Noi toată asta o adunăm

Î: Deci când face fânul se caută?

R: Când îl bagă în fânare fânul dă un rând de fân unul din asta [n.n. de sare mărunță]. Eu cam pe 100 de kile de sare din asta dacă primesc 50 de mii sunt mulțumit. Și cam să zic așa, într-o zi dacă scot 200 de kile din aia [n.n. drob], dar trag bine cu nevastă cu tot

Î: Până pe la ce oră munciți așa?

R: N-am nici noaptea noapte

Î: Și numai dvs. munciți la groapa asta?

R: Cu nevasta și copilul

Î: Alți oameni nu mai vin să muncească?

R: Nu mai vin că e o muncă foarte grea ...

sunt mulțumit până la o bună zi, că de la o bună zi vine și ne scoate Acuma vine apa, vedeți acolo, aici, imediat se pornește pământul, trei să-l dăm cu lopețile, cu mâna ... ce să faci ... muncă de ocnaș ... ne oprește și de la asta

N.n. ne întrerupe soția cu o întrebare către soțul său: În 1946 ești născut?

R: În 64. În 46? Înseamnă că-s din primul război mondial. Și așa am rămas ca din primul război! [n.n. ne arată cum se folosește icul] Na, acuma îl fixăm, am luat barosul ... amu nu iese

Î: De ce puneți pământ acolo așa?

R: Pana să nu sară

Î: Câte kg are barosul ăla?

R: 15

Î: Nu-i greu?

R: Cam greu, da ... imediat o ia

Î: Începe să crape ... ați obosit ... greu se scoate ... ăla ce e ... tot ic e? [n.n. de data aceasta nu ne-a răspuns, a dat doar din cap pozitiv, în timp ce folosea o unealtă lungă din oțel; a reușit să desprindă o bucată neregulată] ... icul acela lung e folosit pentru a se introduce în șanțuri mai adânci tăiate între drobiile de sare [n.n. ne arată cum se folosește]

Î: Dacă plouă aicea și vă umple toată groapa ce faceți?

R: O scoatem afară cu gălețile ... e o muncă în zadar

Note - Notes

1. Chintăuan 2002, p. 123

2. Budelecan Maria, n. 1956, în Dumitra, jud. Bistrița – Năsăud

3. Idem

Bibliografie - Bibliography

Chintăuan 2002

CHINTĂUAN, I. *Apele minerale și stațiunile din județul Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Editura Supergraph, 2002

1

2

3

4

5

6

Planșa 1.
Fântâna cu apă sărată de la Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud.
Vedere generală și detalii din interior

Plate 1.
The brine well from Dumitra, Bistrița-Năsăud County.
General view and details from the inside

Planșa 2.

Zăcămintul de sare:

1. Dealul cu urme de sare. 2. Zăcămintul de sare exploatat de dl. Neamțiu Petre

Plate 2.

The rock salt deposit:

1. The hill with traces of salt. 2. The rock salt deposit exploited by mr. Neamțiu Petre

1

2

3

4

5

6

Planșa 3.

Săparea șanțurilor pentru desprinderea bucăților de sare din zăcământ:

1-2. Șanțuri săpate anterior, umplute cu apă de ploaie;

3-6. Folosirea securii la tăiatul șanțurilor

Plate 3.

Digging the ditches in order to depict the salt pieces out of the rock salt deposit:

1-2. Ditches previously dug, now filled up with rain water;

3-6. Using the axe to cut the ditches

1

2

3

4

5

6

Planșa 4.

Săparea șanțurilor pentru desprinderea bucăților de sare din zăcământ:

1-4. Săparea șanțurilor;

5. Bucăți de sare conturate de șanțuri, pe fundul gropii;

6. Vedere generală asupra exploatării

Plate 4.

Digging the ditches in order to depict the salt pieces out of the rock salt deposit:

1-4. Digging the ditches;

5. Pieces of rock salt outlined by ditches, on the bottom of the pit;

6. General view of the exploitation

1

2

3

4

5

6

Planșa 5.

Săparea șanțurilor pentru desprinderea bucăților de sare din zăcământ:

1-2. Colegul nostru a încercat să sape un șanț;

3-6. Folosirea icului lung pentru desprinderea bucății de sare

Plate 5.

Digging the ditches in order to depict the salt pieces out of the rock salt deposit: 1

-2. Our colleague tried to dig a ditch;

3-6. Using the longer wedge to depict the salt piece

1 2

3

4

5

6

7

8

Planşa 6.

1-3. Unelte folosite în mineritul tradițional al sării; 4 – 8. Folosirea icului scurt

Plate 6.

1-3. Tools used in the traditional salt mining process; 4 – 8. Using the short wedge

1

2

3

4

5

6

7

8

Planșa 7.

1-3. Folosirea icului scurt; 4-8. Folosirea icului lung

Plate 7.

1-3. Using the short wedge; 4-8. Using the long wedge

1

2

3

4

5

6

Planşa 8.

1-4. Desprinderea bolovanilor de sare din zăcământ;
5-6. Bolovanii de sare care aşteaptă să fie vânduţi

Plate 8.

1-4. Depicting the salt pieces from the rock salt deposit;
5-6. The salt pieces that are waiting for their customers

1

2

Planșa 9.

Aspecte din timpul interviurilor realizate cu dl. Neamțiu Petre și d-na. Bude Aurelia

Plate 9.

Images taken during the interviews with mr. Neamțiu Petre and mrs. Bude Aurelia

Planșa 10.

Aspecte din timpul interviurilor realizate cu dl. Neamțiu Petre și d-na. Bude Aurelia

Plate 10.

Images taken during the interviews with mr. Neamțiu Petre and mrs. Bude Aurelia